

Motywy picia alkoholu a zachowania problemowe młodzieży

Joanna Mazur

W badaniach uwarunkowań picia alkoholu przez młodzież coraz więcej uwagi poświęca się czynnikom motywacyjnym. Zagranicą od prawie 20 lat wykorzystuje się skalę motywacji opracowaną przez L. Cooper (1994) i skróconą przez E. Kuntsche i wsp. (2006). Włączenie tej skali do kwestionariusza międzynarodowych badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej (HBSC 2010) dało okazję do sprawdzenia jej właściwości w populacji polskich uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Artykuł omawia wyniki tych badań prezentując m.in. ranking motywów picia alkoholu oraz jego związek z cechami demograficznymi młodzieży.

Badaniem objęto 1411 uczniów II klas szkół ponadgimnazjalnych w wieku od 16,7 do 18,5 lat, ankietowanych w Polsce w 2010 r. w ramach badań nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej HBSC (*Health Behaviour in School-aged Children. WHO Collaborative Cross national Study*). Zastosowano polską wersję skróconej skali motywacji do picia alkoholu Drinking Motive Questionnaire Revised (DMQ-R)¹. Na pytania tej skali odpowiadali tylko uczniowie, którzy pili alkohol w ciągu ostatnich 12 miesięcy (N=1132, w tym 525 chłopców i 607 dziewcząt). Byli to uczniowie liceów ogólnokształcących (47,9%), liceów profilowanych (4,8%), techników (38,9%) oraz zasadniczych szkół zawodowych (8,4%). Badaniem objęto mieszkańców dużych miast (30,8%), małych miast (28,2%) i wsi (41,0%).

Budowa skali DMQ-R

Skala DMQ-R składa się z 12 stwierdzeń, dotyczących powodów picia alkoholu w ostatnich 12 miesiącach. Ankietowani mogli udzielić jednej z trzech odpowiedzi: „nigdy”, „czasami”, „prawie zawsze”. Stwierdzenia przypisane są do czterech kategorii powodów: radzenie sobie (aby zapomnieć o problemach); konformizm (aby dostosować się do grupy); względy towarzyskie (aby poprawiać jakość spotkań) i wzmacniające dobry nastrój

(aby się dobrze bawić), po trzy pozycje w każdej grupie. W kwestionariuszu powody należące do różnych kategorii podawane są naprzemiennie (tab. 1). Dwie pierwsze kategorie odnoszą się do negatywnej motywacji, co oznacza, że picie alkoholu ma poprawić zły nastrój lub zagrożone relacje z grupą. Dwie ostatnie kategorie dotyczą motywacji wzmacniającej, określanej dalej jako pozytywna. Można również dokonać klasyfikacji na motywację zewnętrzną (druga i trzecia grupa) oraz wewnętrzną (pierwsza i czwarta grupa).

Tabela 1. Ranking powodów picia alkoholu przez młodzież w wieku 17-18 lat

Powody picia alkoholu (kolejność w kwestionariuszu)	Typ*	Czasami lub prawie zawsze (%)		
		Ogółem	Chłopcy	Dziewczęta
Pomaga ci się bawić na imprezie (1)	3	81,0	83,0	79,3
Dopełnia spotkania towarzyskie (6)	3	79,5	81,7	77,6
Sprawia, że imprezy i uroczystości są lepsze (8)	3	77,2	81,0	73,9
Dostarcza przyjemnych doznań (4)	4	54,0	61,3	47,8
Żebyś się rozweselił, gdy jesteś w złym nastroju (3)	1	51,7	51,7	51,7
Ponieważ to jest zabawne (10)	4	48,3	49,8	47,3
Pomaga, kiedy czujesz się przygnębiony lub spięty (2)	1	43,9	41,1	46,3
Żeby zapomnieć o swoich problemach (9)	1	41,2	37,4	44,5
Żeby się upić (5)	4	31,9	37,5	27,2
Żeby dopasować się do grupy, którą lubisz (7)	2	27,4	29,7	25,4
Bo nie chcesz czuć się odrzucony (12)	2	10,8	11,5	10,3
Żeby być lubianym (11)	2	8,5	10,1	7,2

* 1 – radzenie sobie; 2 – konformizm; 3 – względy towarzyskie; 4 – poprawa nastroju.

Ranking 12 powodów picia alkoholu

Kwestionariusz DMQ-R jest zrozumiały i chętnie wypełniany przez osoby w tej grupie wieku. Liczba braków danych wahała się przy kolejnych stwierdzeniach od 6 do 18 przypadków. Tylko 2,3% ankietowanych nie wybrało żadnego z podanych powodów, zakreślając jedynie odpowiedź „nigdy”. Typowy respondent wskazywał przeważnie 6-7 powodów, w tym 1-2 powody jako szczególnie ważne (odpowiedź „prawie zawsze”).

W rankingu powodów picia alkoholu dominują względy towarzyskie (pozytywna zewnętrzna motywacja), które z częstością co najmniej „czasami” zaznaczało około 80% ankietowanych (tab. 1). Negatywna zewnętrzna motywacja (żeby dopasować się do grupy) była zdecydowanie najrzadziej reprezentowana. Patrząc na pytania cząstkowe, młodzież najczęściej częściej sięga po alkohol, aby dobrze bawić się na imprezach, najrzadziej, aby

nie czuć się odrzuconym lub nie lubianym. Centralną pozycję w rankingu zajmują powody wewnętrzne, które zaznaczało od 32% (żeby się upić) do 54% ankietowanych (dostarczanie przyjemnych doznań).

W większości przypadków, chłopcy nieznacznie częściej zaznaczali poszczególne powody picia alkoholu. Różnica jest istotna statystycznie w trzech przypadkach: imprezy związane z piciem są lepsze, alkohol dostarcza przyjemnych doznań, chęć upicia się. Dziewczęta częściej niż chłopcy reprezentowały negatywną motywację wewnętrzną, a różnica była istotna w odniesieniu do jednego stwierdzenia – częściej piły, aby zapomnieć o swoich problemach.

Ranking 4 grup powodów picia alkoholu

Dla czterech grup powodów picia alkoholu zbudowano proste indeksy sumaryczne przyjmujące zakres od 0 do 6 punktów, gdzie wyższa punktacja oznacza silniejszą motywację. Zdecydowanie najwyższą ocenę uzyskano dla pozytywnej motywacji zewnętrznej (aby dobrze się bawić), a najniższą dla powodów konformistycznych (aby dostosować się do grupy). Płeć istotnie różnicowała średnie wartości indeksów tylko w odniesieniu do obu kategorii motywacji pozytywnej – aby dobrze się bawić i aby poprawić jakość spotkań towarzyskich (wyższe wartości u chłopców). Znaczące różnice zależne od typu szkoły wykazano tylko dla negatywnej motywacji wewnętrznej (radzenie sobie z problemami). Średnia ocena w skali „radzenia sobie” wahała się od 1,48 w liceach ogólnokształcących do 1,96 w zasadniczych szkołach zawodowych. Analizując wpływ wielkości miejscowości, uzyskano istotną różnicę w odniesieniu do trzech grup powodów picia alkoholu, oprócz „radzenia sobie”. Pozytywna motywacja wewnętrzna wyraźnie częściej występuje u młodzieży z dużych miast, podczas gdy na wsiach młodzież częściej kieruje się względami konformistycznymi. Również średnia ocena w skali „poprawy nastroju” wyraźnie maleje w mniejszych miejscowościach. Różnice między dużymi miastami i wsią zaznaczają się też przy porównaniu indeksów negatywnej i pozytywnej motywacji wewnętrznej. Na wsiach większe znaczenie ma motywacja negatywna. W mniejszych społecznościach nie ma tak elastycznej, jak w środowisku wielkomiejskim, możliwości zmiany grupy społecznej, w przypadku gdy przestają odpowiadać panujące w niej zasady. Mniejsza też może być świadomość istnienia alternatywnych norm zachowania.

Motywacja do picia alkoholu a wybrane zachowania problemowe

Dla potrzeb tego opracowania umownie podzielono badane osoby na mające niską (0-1 punktów) oraz przeciętną lub wysoką (2-6 punktów) motywację do picia alkoholu w czterech grupach powodów. W tabeli 2 przedstawiono wybrane wyniki dotyczące związku poziomów motywacji z pięcioma rodzajami zachowań. Pod tabelą zdefiniowano użyte wskaźniki, a dokładny ich opis znajduje się w raporcie technicznym z badań HBSC oraz w innych opracowaniach². Częste upijanie się i skłonność do tzw. zachowań ryzykanckich („szukania wrażeń”) wykazuje wyraźny związek z wszystkimi czterema rodzajami motywacji do picia alkoholu. Przykładowo odsetek młodzieży, która upiła się w ostatnim miesiącu więcej niż 2 razy waha się w badanych grupach od 5,1% (niska zewnętrzna motywacja pozytywna) do 20,4% (podwyższona wewnętrzna motywacja pozytywna). Związek z samym piciem alkoholu jest istotny w odniesieniu do trzech kategorii motywacji (radzenie sobie z problemami, towarzystwo, poprawa nastroju), czyli oprócz negatywnej motywacji zewnętrznej (konformizm). Podobną zależność uzyskano w odniesieniu do palenia tytoniu i marihuany w ostatnich 30 dniach (dane niepublikowane). Ryzykowne zachowania seksualne mierzone wczesną inicjacją wykazują związek z dwoma typami wewnętrznej motywacji do picia alkoholu (radzenie sobie z problemami, poprawa nastroju), a niepowodzenia szkolne tylko z negatywną wewnętrzną motywacją (radzenie sobie z problemami).

Tabela 2. Wybrane zachowania problemowe młodzieży (%) wg kategorii i poziomu motywacji do picia alkoholu (wybaldowano różnice istotne statystycznie)

Grupy powodów / poziom motywacji	Picie alkoholu (a)	Upijanie się (b)	Zachowania seksualne (c)	Szukanie wrażeń (d)	Problemy szkolne (e)
Ogółem	12,7	12,3	11,4	16,3	9,4
Radzenie sobie z problemami					
• niska	6,9	7,4	9,0	10,7	6,5
• podwyższona	19,6	17,5	14,4	22,7	12,5
Konformizm					
• niska	12,5	11,3	11,9	14,8	9,1
• podwyższona	15,2	18,8	8,0	27,5	10,8
Względy towarzyskie					
• niska	2,8	5,1	8,2	8,9	7,3
• podwyższona	18,4	13,7	12,2	17,9	9,8
Poprawa nastroju					
• niska	8,1	5,3	8,5	9,5	8,2
• podwyższona	18,4	20,4	15,0	24,6	10,9

a) 10 lub więcej razy w ostatnich 30 dniach; b) więcej niż 2 razy w ostatnich 30 dniach; c) inicjacja seksualna przed 16 rokiem życia; d) wysoki poziom na podstawie skali sześciu zachowań ryzykanckich; e) osiągnięcia w nauce poniżej przeciętnej.

Wykazano, że młodzież w wieku 17-18 lat najczęściej wiąże picie alkoholu ze spotkaniami towarzyskimi, a w dalszej kolejności z chęcią poprawy nastroju. Na taki ranking powodów picia alkoholu wskazują też opracowania zagraniczne bazujące na skali DMQ-R, które dotyczyły również młodszych grup wieku (od 13 r.ż.). Motywacja pozytywna częściej podawana jest przez młodzież z liceów ogólnokształcących oraz mieszkańców dużych miast. Istnieją jednak grupy społeczno-demograficzne, w których częściej niż w innych notowana jest motywacja negatywna.

Wykazano też wyraźną korelację motywacji do picia alkoholu z wybranymi zachowaniami problemowymi: częstością używania substancji psychoaktywnych, wczesną inicjacją seksualną, zachowaniami agresywnymi, zachowaniami ryzykanckimi oraz z problemami szkolnymi. Potwierdzają to wyniki badań zagranicznych, jak również wstępna analiza danych polskich.

Autorka pracuje jako adiunkt z Instytucie Matki i Dziecka. Od 2004 r. koordynuje na poziomie krajowym badania HBSC. W centrum jej zainteresowań leży analiza społecznych uwarunkowań zdrowia i stylu życia młodzieży szkolnej.

---

¹ E. Kuntsche, S. Kuntsche, *Development and Validation of the drinking Motive Questionnaire Revised Short Form (DMQ-R SF)*, "Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology" 38(6), 2009, s. 899–908.

² A. Małkowska-Szkutnik, A. Dzielska, J. Mazur, *Palenie tytoniu a podejmowanie zachowań ryzykanckich przez młodzież*, „Przegląd Lekarski” 679(10), 2010, s. 949–952.